

Vad skulle Ayn Rand ha sagt?

FRED SEDDON

Ayn Rand tillfrågades en gång om hon kunde sammanfatta det centrala i hennes filosofi ståendes på en fot¹. Detta är vad hon sade: 1. Metafysik: objektiv verklighet. 2. Epistemologi: förnuft. 3. Etik: egenintresse. 4. Politik: kapitalism.

Denna sammanfattning är uppenbart för kort för att vara till hjälp, men jag kommer ändå att använda den till stöd för denna artikel. I det som följer kommer jag att ge läsaren en fyrdelad² introduktion till Rands filosofi³ och sedan, i en femte del, ställa frågan vad Ayn Rand skulle ha sagt om den nuvarande situationen i världen.

Metafysik

Objektivismen, som Rand kallade sin filosofi, är en metafysisk realism. Verkligheten existerar objektivt och absolut – fakta är fakta helt oberoende av människans känslor, önsknings, förhoppningar eller fador. Den är vad den är oavsett vad vi tycker om det. Professor George Walsh har beskrivit Rands filosofi på följande sätt:

För Rand är metafysikens funktion att ge oss en förenande världssyn. Enligt objektivismen är metafysiken »the study of existence as such, or in Aristotle's words, of ›being qua being‹«. Den »identifies the nature of the universe as a whole« och är »the basic branch of philosophy... It tells us whether we live in a universe ruled by natural laws, and therefore, stable, firm, absolute and knowable« (Rands slutsats) eller »in an incomprehensible chaos«. Huruvida de saker vi observerar omkring oss »exist independent of any observer – are created by the observer«, huruvida de är »what they are or can be changed by a mere act of ... consciousness, such as a wish«.⁴

De tre fundamentala axiomatiska begreppen hos Rands metafysik är existens, medvetande och identitet. Existensen har företräde, med medvetandet definierat som medlet att uppfatta existensen. Den mest kortfattade beskrivningen av dessa axiomatiska begrepp finns i romanen *Atlas Shrugged*, där hon beskriver dem i form av axiom:

Existence exists – and the act of grasping that statement implies two corollary axioms: that something exists which one perceives and that one exists possessing consciousness, consciousness being the faculty of perceiving that which exists.

If nothing exists, there can be no consciousness: a consciousness with nothing to be conscious of is a contradiction in terms. A consciousness conscious of nothing but itself is a contradiction in terms: before it could identify itself as consciousness, it had to be conscious of something....

To exist is to be something, as distinguished from the nothing of non-existence, it is to be an entity of a specific nature made of specific attributes. Centuries ago, the man who was – no matter

what his errors – the greatest ... philosopher [Aristotle] ... stated the formula defining the concept of existence and the rule of all knowledge: A is A. A thing is itself.⁵

Den metafysiska absolutismen gäller inte endast naturen utan även människan. Människan är en specifik entitet med en specifik identitet. Det mest karakteriserande draget hos människan är hennes rationella önskan att lära och förstå. Detta är, naturligtvis, inte en ny ståndpunkt utan uttrycktes även av Thomas av Aquino, som skrev att »man is ... an intelligent being endowed with free choice«⁶. Ändå har det inte funnits någon universell överenskommelse om vad som karakteriserar människans metafysiska grundval. Vilka alternativ till Rands synsätt har funnits?

Plato and the medievals described other-worldly souls trapped in a bodily prison. Shakespeare dramatized man as an aspiring but foolish mortal, defeated by a ›tragic flaw‹. Thomas Hobbes described a mechanistic brute. [Rand är definitivt inte en »snällare, ömmare Hobbes«.] Kant saw man as a blind chunk of unreality, in hock to the unknowable. Hegel saw a half-real fragment of the state. Victor Hugo saw a passionate individualist undercut by an inimical universe. Friedrich Nietzsche saw a demoniacal individualist run by the will to power. John Dewey saw a piece of flux run by the expediency of the moment. Sigmund Freud spoke of an excrement-molding pervert itching to rape his mother.⁷

Vad såg Ayn Rand i människan? Hon såg henne som en stark, säker och lycklig och belåten effektiv gestalt. Hon såg en varelse med möjlighet att skapa relativitetsteorin, den Nionde symfonin, *Les Misérables*, *Two Treatises on Government*, den amerikanska självständighetsförklaringen, *Summa Theologiae*, *Cyrano de Bergerac*, syllogismen etc. Hon såg ett hjältemodigt släkte, där varje människa som har en dröm och sedan söker förverkliga den med varje medel är en hjälte. Denna hjältebild inkluderar även dem som inte lyckas förverkliga sina drömmar på grund av orsaker som är utom individens kontroll. (Se *We the Living* för ett konkret exempel.)

Människans kanske mest hjältemodiga sysselsättning är begagnandet av gammal och skapandet av ny kunskap. Sådant arbete hör till den natur- och samhällsvetenskapliga forskningen och humaniora, men dess övergripande principer hör till epistemologin.

Epistemologi

Epistemologi, eller kunskapsteori, är den delen av filosofin som studerar metoder för att ta till sig och bestyrka kunskap. Det grundläggande i Rands epistemologi är förnuftet. Detta, det instrument eller den färdighet som står för identifikation och integration av det som sinnena observerar, är människans

»Verkligheten existerar objektivt och absolut«

Mörka tider stundar

Det sägs att det är en förändringens tid. Så har nog folk i alla tider identifierat nuet. Hur många äldre generationer har inte ondgjort sig över ungdomens brutala språk, utmanande smak och okonventionella vanor? Det har nog alltid varit så att människan identifierat sitt nu som det som är olikt och bättre än alla tidigare nu.

Detta är sant såväl i vår nutid som tidigare. Historien framstår som en lam och ytterst trevande omvandling medan vår tid – 1900- och 2000-tal – framstår som en orgie i utveckling och framtidssträvan. Men vad är det i vår tid som, jämfört med tidigare epoker, är så speciellt, så förändrat, så framgångsrikt?

Det som utmärker vår tid är fortsättningen på den utveckling som påbörjades i slutet på 1800-talet, det århundrade som *de facto* hittills stått för samhällets största förändring. 1800-talet utgör en brytpunkt där självhushållning och fattigdom övergick i industri och välstånd; en period som innebär ett avbrott i den tidigare utvecklingen inom ramen för tusenåriga samhällsstrukturer.

Detta förändringens århundrade avslutades med att människans nya behov, färgade av ett generellt och kraftigt ökande välstånd, togs som argument för en ökad tvångsmakt i den nya elitens händer – för att ingen av egen kraft ska behöva skapa det välstånd som krävs för att åtnjuta ekonomiskt betingad frihet. Här föddes det som sedermera kommit att kallas statssocialism, ett system där en tvångsbaserad och parasiterande elit tar sig rätten att formulera folkets behov – och sedan tar dess pengar för att finansiera såväl upprätthållandet av tvånget som ett stillande av behovet.

1900-talet utgör sedan den självklara och väntade utvecklingen av statssocialismen: en starkt ökande statsmakt och en statsberoende befolkning, som likt gapande fågelungar

skriar efter att »någon« ska förse dem enligt deras behov. I denna utvecklings kölvatten har vi sett två världskrig, ett kallt krig och en mängd folkmord.

Är vår tid en tid i förändringens tecken? Vi kan alltid hoppas att det är så, men allt tyder på att vår tid är ett strukturellt *status quo* – där staten är och förblir den starka makten som slukar frihet, välstånd och utveckling. Vår tid är en mörk tidsålder, som är än mörkare än det som kallas medeltid.

I denna mörka tid, det vi kan kalla Nedsläckningen (för att kontrastera mot upplysningens tidsålder), har vi försökt ge ut Libertarianskt Forum. Marknaden är självfallet begränsad och det finns ingen marginal för varken profit eller ökad spridning. Tidskriften är och förblir ett ideellt projekt för ett fåtal eldsjälar. Vi har hela tiden stått fast vid vår grundläggande tanke eller idé: att sprida frihetens idéer, att vara den fyrbåk som lyser upp i nattmörkret.

Dessvärre har vi på senare tid haft problem med utgivningen. Delvis är dessa av ekonomisk art, delvis är de av annan karaktär. Därför tvingas vi att lägga ned utgivningen av papperstidningen tills vidare. Vi arbetar på att skapa förutsättningar för fortsatt utgivning framöver och det är vår förhoppning att så kommer att ske. När detta kan ske är dock inte klart. Alltför många frågetecken måste rätas ut.

Detta är alltså den sista utgåvan av Libertarianskt Forum på papper för en tid. Kommande nummer kommer att finnas tillgängliga på vår hemsida www.libertariansktforum.org. Se till att besöka hemsidan regelbundet för att inte missa kommande nummer. Vi räknar med att kunna kontakta dig om och när vi återupptar utgivningen framöver.

Det är sannerligen mörka tider vi lever i.

Per Bylund, redaktör

fortsättning från sidan 1

enda källa till kunskap, hennes enda ledstjärna och guide till att agera och hennes primära medel för att överleva.

Det är lätt att se hur Rands epistemologi är relaterad till hennes metafysik och specifikt till hennes filosofiska antropologi. Eftersom förnuftet är människans utmärkande metafysiska drag blir det en central del i hennes epistemologi.⁸

Jag vill nu visa, genom Rands epistemologi, varför hon valde att kalla sin filosofi objektivism. Enligt Leonard Peikoff är objektivitet synsättet att »knowledge is the grasp of an object through an active, reality based process [han menar logik] chosen by the subject»⁹. Den återstående delen av det här avsnittet är ett förtydligande av huvuddelen av denna definition.

Först och främst, kunskap är att ta till sig (*grasp*) och inte skapa fakta¹⁰ om ett objekt. Detta är endast ett annat sätt att betona nödvändigheten att anpassa sig till verkligheten och dess betingelser. Men det går varken automatiskt eller arbiträrt att åstadkomma denna anpassning. Detta leder till nummer två.

Människan behöver en metod för att kunna hålla sig till fakta och den metoden är logik – den »verklighetsbaserade processen«. Den grundläggande principen i logik är principen om icke-kontradiktion. Aristoteles var den första tänkaren att ge ett rigoröst och systematiskt försvar för denna princip. Han observerade att det finns ett grundläggande sätt att begå fel i kunskapande och detta är att identifiera ett ting som både A och icke-A.¹¹ Eftersom verkligheten är icke-kontradiktorisk måste människans primära metod för att lära känna verkligheten förbjuda kontradiktioner.

Men det räcker inte att både verkligheten och logiken är »på plats«. Människan måste *välja* logik som sin metod att

lära känna verkligheten. Detta är den tredje delen i Peikoffs definition. Det medvetna nyttjandet av logik i den kontinuerliga processen att lära känna verkligheten kommer dock inte automatiskt. Varje logiklärare vet att detta är sant.

Objektivitet är det goda i Rands epistemologiska scenario. Det onda är »intrinsikalism« och »subjektivism«, vilka denna artikel inte behandlar.

Etik

Etik är den del av filosofi som behandlar upptäckt och definition av »a code of values to guide man's choice and action – the choices and actions that determine the purpose and the course of his life«¹². Varför behöver människan en sådan kodex? Hon behöver en sådan kodex eftersom, till skillnad från växter och djur som är programmerade att eftersträva sitt eget bästa, det vill säga överlevnad som växter och djur, är människan inte programmerad att eftersträva sitt eget bästa. Hon kan agera som sin egen förgörare, det vill säga hon kan motsätta sig verkligheten, logik, värden och kapitalism. Hon måste lära sig vad som är i hennes intresse på lång sikt och sedan *välja* att eftersträva detta intresse. Hon måste upptäcka att för att vara en förnuftig varelse är förnuftet det pris hon måste betala för att kunna blomstra. Observera att Rand inte talar om överlevnad till *varje* pris. Hon säger att varken stöld eller allmosor är *rättfärdiga* sätt att överleva för en rationell människa eftersom båda dessa metoder inte förmår identifiera att »man, every man, is an end in himself, not the means to the ends of others. That he must exist for his own sake, neither sacrificing himself to others nor sacrificing others to himself«¹³. Den sista delen är oerhört viktig. Det betyder att livet inte kräver offer! För att förstå detta måste man förstå